

1.1 RAČUNANJE Z DOGODKI

© Gorazd Lešnjak, FERI 2007

Poskus: skupek (kompleks) pogojev, ki ga je mogoče realizirati poljubno mnogokrat, oznaka $\mathcal{G}$.

Dogodek: rezultat poskusa.

Gotov dogodek: dogodek, ki se zgodi v vsaki izvedbi poskusa $\mathcal{G}$, oznaka G .

Nemogoč dogodek: dogodek, ki se ne more zgoditi v nobeni izvedbi poskusa $\mathcal{G}$, oznaka N .

Naključni dogodek: dogodek, za kakršnega ni mogoče vnaprej napovedati, ali se bo ob izvedbi poskusa $\mathcal{G}$ zgodil ali ne. Oznaka za takšne dogodke bo izbrana velika tiskana črka, npr. $A, B, \dots$ ali pa opis z besedo, npr. *šestica, trije asi, \dots*

Dogodek A je **način** dogodka B , če se vsakič, ko se v poskusu $\mathcal{G}$ zgodi dogodek A , zgodi tudi dogodek B . Oznaka $A \subseteq B$ izhaja iz dejstva, da je v kakršnemkoli zaporedju izvedb poskusa $\mathcal{G}$ v takšnem primeru množica M_A tistih izvedb, v katerih se je zgodil dogodek A , podmnožica dogodku B prirejene množice M_B .

Veljajo **pravila**:

$$\begin{aligned} N &\subseteq A \subseteq A \subseteq G, \\ A &\subseteq B \Leftrightarrow B \supseteq A, \\ A &\subseteq B \text{ in } B \subseteq C \Rightarrow A \subseteq C. \end{aligned}$$

Dogodka A in B sta **enaka** (sta pravzaprav isti dogodek), če se pri izvajanju poskusa $\mathcal{G}$ lahko zgodita samo hkrati. Drugače povedano: če se zgodi A , se zgodi tudi B , in obratno. Kot je to običajno, enakost zapišemo kot $A = B$ in velja, da je enakost $A = B$ ekvivalentna $A \subseteq B$ in $B \subseteq A$. Seveda je tudi to posledica dejstva, da je $M_A = M_B$.

Produkt (ali **preseka**) dogodkov A in B je dogodek, označimo ga kar AB ali tudi $A \cap B$, ki se zgodi v tistih realizacijah poskusa $\mathcal{G}$, v katerih se A in B zgodita **hkrati**. Seveda je zato $AB = BA$, vse lastnosti preseka množic veljajo tudi v tem primeru:

$$AB \subseteq A, \quad AN = N, \quad AG = A \text{ in } AA = A.$$

Z indukcijo ali kako drugače ugotovimo, da je $ABC = (AB)C = A(BC)$ dogodek, da se dogodki A, B in C zgodijo hkrati. Za produkt večjega števila dogodkov uporabimo zapis $\bigcap_{k \in I} A_k$, tu je I oznaka za množico indeksov ($I \subseteq \mathbb{N}$).

Pravimo, da sta dogodka A in B **nezdružljiva**, če se ne moreta zgoditi hkrati (torej v isti izvedbi poskusa $\mathcal{G}$). Dogodek AB se torej ne more zgoditi, zato je $AB = N$.

Vsota (ali **unija**) dogodkov A in B je dogodek, ki se zgodi v tistih izvedbah poskusa $\mathcal{G}$, v katerih se zgodi vsaj en izmed obeh dogodkov. Oznaka: $A \cup B$, v starejši literaturi pogosto tudi $A + B$, kar pa raje uporabljamo za poseben primer, in sicer, ko gre za vsoto nezdružljivih dogodkov. V splošnem veljajo zveze:

$$\begin{aligned} A \cup B &= B \cup A, \quad A \subseteq A \cup B, \quad N \cup A = A, \\ G \cup A &= G \text{ in } G \cup A = G. \end{aligned}$$

Podobno kot prej za produkt lahko uvedemo tudi vsote večjega števila dogodkov, tako je $A \cup B \cup C = (A \cup B) \cup C = A \cup (B \cup C)$ in tudi simbol $\bigcup_{k \in I} A_k$ označuje dogodek, ko se

zgodí vsaj en izmed dogodkov A_k , ko k preteče množico indeksov I . Za vsote nezdružljivih dogodkov uporabljamo zapisa $A + B + C$ in $\sum_{k \in I} A_k$.

Vsakemu dogodku A lahko priredimo dogodek, ki se zgodi natanko tedaj, kadar se A ne zgodi; imenujemo ga **nasprotni dogodek (negacija)** dogodka A in označimo z $\overline{A}$. Velja $A + \overline{A} = G$. Ta pojem ustreza komplementu v teoriji množic, zato veljata de Morganova zakona:

$$\overline{AB} = \overline{A} \cup \overline{B} \quad \text{in} \quad \overline{A \cup B} = \overline{A} \overline{B}.$$

Tudi operaciji razlika množic in simetrična razlika množic (razloček) imata analogni operaciji nad dogodki.

Dogodek A imenujemo **sestavljen**, če obstajata takšna nezdružljiva dogodka A in B , noben od njiju nemogoč, da je $A + B = C$. V tem primeru torej velja, da je $N \neq A \neq C$ in $A \subseteq C$. Slednje včasih zapišemo strogo: $A \subset C$. Dogodek, ki ni sestavljen, je **elementaren** ali **izid**. Pozor: oba pojma sta odvisna od tega, za kakšen poskus $\mathcal{G}$ gre. Pri metu igralne kocke je dogodek E , da pade ena pika, elementaren, pri metu dveh kock, npr. črne in bele, pa je dogodek D , da na črni kocki pade ena pika, sestavljen, saj se lahko zgodi na različne načine v odvisnosti od števila pik na beli kocki.

Popoln sistem dogodkov v izbranem poskusu $\mathcal{G}$ je tak nabor (družina) dogodkov $\mathcal{S}$, da se v vsaki izvedbi poskusa zgodi natanko en izmed dogodkov v $\mathcal{S}$. Če je ta nabor končen, npr. $\mathcal{S} = \{A_1, A_2, \dots, A_n\}$, velja $G = A_1 + A_2 + \dots + A_n$. Npr., pri metu igralne kocke imamo popolne sisteme $\mathcal{S}_1 = \{A_1, A_2, \dots, A_6\}$, kjer A_j pomeni dogodek, da je padlo j pik, $\mathcal{S}_2 = \{A_1, \overline{A_1}\}$, $\mathcal{S}_3 = \{L, S\}$, kjer L pomeni, da je padlo liho število pik in $S = \overline{L}$, itd. V vsakem poskusu imamo glede na poljuben izbran dogodek D popoln sistem $\mathcal{S}_D = \{D, \overline{D}\}$.

Algebra dogodkov je takšna družina dogodkov $\mathcal{A}$, da nam izvajanje zgoraj navedenih operacij z dogodki iz $\mathcal{A}$ vedno da rezultat, ki je tudi dogodek v $\mathcal{A}$. Formalno lahko to dosežemo z zahtevama:

- i) $D \in \mathcal{A} \Rightarrow \overline{D} \in \mathcal{A}$, in
- ii) A in B sta v $\mathcal{A} \Rightarrow AB \in \mathcal{A}$.

Podobno strukturo, ki v množici $\mathcal{B}$ dogodkov dopušča števno mnogokratno uporabo operacij, pa je rezultat še vedno v družini $\mathcal{B}$, imenujemo σ -**algebra** (beri: sigma algebra).